

POSUDOK OPONENTKY

na habilitačnú prácu Mgr. Ingridy Vaňkovej, PhD. *„Preklad cez antropocentrickú a sociokonštruktivistickú prizmu: hermeneuticko-konceptualizačno-konfiguračná metóda v translačnom priestore“*

Predložená habilitačná práca sa tematicky venuje problematike, ktorá má niekoľko rovín. Prvou je metodologická rovina problematiky, ktorá sa opiera o hlbšiu analýzu filozofických východísk v prístupe k prekladom textu a jej výsledkom je pokus o rozvinutie hermeneuticko-konceptualizačno-konfiguračnej metódy v translačnom priestore. Druhú rovinu problematiky tvorí aplikovanie tejto metódy do sféry prekladov textov z anglického jazyka do slovenského jazyka. Tretia rovina je aplikáciou uvedenej metódy prekladu a jej efektivity v prostredí „prirodzeného jazyka“ (či diskurzu) zo slovenského do anglického jazyka. Tomuto výskumnému zámeru zodpovedá aj štruktúra práce.

Problematika jazyka rezonuje v dejinách filozofického myslenia od jeho počiatkov a bola sprevádzaná rôznymi teóriami. Predovšetkým bol jazyk nástrojom sprístupňovania sveta a bol vnímaný ako konštitutívny prvok jeho výkladu, a teda aj možnosti úpravy prístupov k svetu. Mnohí pochopili, že slová majú väčšiu moc, než sa im obvykle pripisuje a dokážu meniť realitu a tiež naše vnímanie. Jazyk bol postupne uvoľnený zo spoločenského priestoru reprezentácií, stal sa objektom samostatného poznania a usporiadanie jazyka sa postupne stalo autonómnym objektom skúmania (filológia, lingvistika). Tieto prístupy boli sprevádzané na jednej strane hľadaním jednotného jazyka a univerzálnej gramatiky (umelý, formalizovaný jazyk) a na strane druhej sa ukazovali rozdielnosti a diferencie jazyka (historické, kultúrne, individuálne), ktoré si vyžadovali ponor do hĺbky samotného jazyka spojeného s úsilím porozumieť mu, a to prostredníctvom metódy interpretácie. Tieto tendencie sprevádzajú prístupy k jazyku dodnes – opis spojený s označením a odhalenie súvislostí prostredníctvom ich významu a zmyslu. To všetko svedčí o filozoficko-filologickom priestore výskumu fenoménu jazyka, ktorý najmä po „jazykovom obrate“ sa vynára v základnej mnohorakosti spojenej s jazykom ako diskurzom, ktorý nadobúda v „svete človeka“ špecifické konotácie odlišné od klasického spôsobu myslenia a prístupov k jazyku ako snahe porozumieť jazyku, ktorý používame, ako ho používame a kto ho používa. Spôsob prenesenia filozofických problémov na pôdu gramatiky (logiky jazyka) sa ukázal ako nedostatočný a odkrývanie normatívneho základu jazyka a jeho poriadku si vyžadovalo venovať komplexnejšiu pozornosť jazyku aj ako komunikácii (diskurzu) a spoločenským praktikám, ktorých jazyk je špecifickou súčasťou.

Filozofický (antropologický a hodnotový) rámec „ľudského sveta“, v ktorom jazyk patrí k základným a najprirodzenejším prejavom duchovných aktivít človeka sa stal aj východiskom úvah a analýz habilitantky vo svojej práci (prvá kapitola). Uvedomila si predovšetkým interdisciplinárny kontext problematiky (lingvistika, psychológia jazyka, neurolingvistika, analytická filozofia a pod.) a potrebu nového spôsobu uvažovania pri práci s textom – jeho prekladom. Posun v obrate k metóde bol iniciovaný reálnymi problémami spojenými s porozumením textu (v rôznych jazykoch), jeho komunikatívnou potenciou vrátane prekladateľskej stratégie a jej techník. Aplikovaná lingvistika v interdisciplinárnom priestore

tak získala nové konotácie, ktoré upriamujú pozornosť na translatologický výskum z pohľadu osoby prekladateľa, jeho mysle a interiority, ktoré v zásadnej miere ovplyvňujú techniku a stratégiu prekladu, a to v širšom kontexte pridružených skúmaní ako sú „osobná (naratívna) identita prekladateľa, jej lingvokultúrna ukotvenosť, úlohy jeho gnozeologicko-kognitívnej bázy i axiologickej skúsenosti, kognitívneho rámcovania a stratifikácie významov v jeho mysli, uprednostňovanie verbalizácie významov a ich konfigurovania v zdrojovom aj cieľovom jazyku“ (s. 100).

Autorka habilitačnej práce si stanovila ako základný cieľ vymedziť a ozrejmiť možnosti a limity používania hermeneuticko-konceptualizačno-konfiguračnej metódy v translačnom priestore ako efektívneho operačného postupu. Obracia sa k pozitívnym impulzom, ktoré umožňuje hermeneutická aktivita v priestore jazyka ako ceste k porozumeniu štruktúrovaným znakom samotných jazykov, kognitívnym významom (vrátane úlohy prekladateľa) a sociálnym kontextom, ktoré sú výrazom sociálnych konštrukcií reality a tvoria inherentnú súčasť jej poznania aj pochopenia. Metodický posun od rýdzo lingvistickej aktivity k hermeneutickej poskytol priestor, ktorý umožňuje komplexnejšie vypovedať aj o prítomnosti axiosféry (hodnotové pozadie) ľudského sveta ako jeho nekonceptualizovanej, ale súčasne neodmysliteľnej súčasti.

Autorka si uvedomuje silu konvenčnej zložky jazyka (gramatika, logická forma) a súčasne aj zložky prítomnosti „nevypovedateľného“ (skrytého, nepoznaného, niekedy aj mystického), ktoré nachádzajú svoj špecifický výraz v individuálnej interpretácii textu (slová, vety, výpovede), a to cez rôzne štýly či iné podoby narácie. Argumentačne poskytuje jazyk výpovede s významom, ktorého spájanie vniká do semiotiky a otvára otázku validity hermeneutiky v prípade možnej priepasti medzi logickou formou a empirickou skúsenosťou (reálie, prekladateľ). Podsúva sa otázka, či tak nehrozí nielen používanie, ale aj nanovo koncipovanie prístupu a utváranie nového zmyslu v rámci poľa výkladu a prekladu? Je to starý problém vzťahu medzi faktom a hodnotou, s ktorým sa vo vedeckom výskume, a to najmä v spoločenských vedách neustále stretávame.

Z hľadiska metodológie humanitných vied je metóda interpretácie viazaná na spôsoby rekonštrukcie spoločenského významu a má podobný charakter ako metóda vedeckej explanácie. Tá je v priestore výskumu „ľudského sveta“ (vrátane jazyka) obohatená o metódu humanitnej interpretácie založenej na idealizujúcom princípe racionality a je postupom, ktorý je intersubjektívne kontrolovateľný. Tento priestor intersubjektivity je predovšetkým priestorom vytváraným jazykom (komunikáciou, diskurzom) a predpokladá interpretáciu. Človeka totiž možno charakterizovať jednak ako hľadača pravidielností, vzorov, regularít či noriem, ale súčasne ako toho, kto si uvedomuje heterogenitu procesov a ich vzťahových súvislostí, ktorým sa snaží porozumieť. V snahe vyhnúť sa dualizmu uniformity a diverzity aj v prístupe k jazyku, rešpektovať jeho pravidelnosti a možné perspektívy je dôležité uplatniť kooperáciu a hľadať určitý konsenzus aj v podobe akceptovania metodologického pluralizmu, ktorého konzekvencie možno nájsť v jazykových situáciách a aktivitách. V tejto súvislosti formulujem **otázku**:

- *do akej miery sa možno prikloniť k metóde interpretácie (metóde porozumenia) vnímanej ako súčasť metódy prekladu a pritom neohroziť fakticitu jeho obsahu či predmetu (prípadne kontextov), alebo ju vnímať len ako proces rekonštrukcie lingvistického (semiotického) významu textov aj diskurzov?*

Posun v obrace k navrhovanej hermeneuticko-konceptualizačno-konfiguračnej metóde je v druhej kapitole habilitačnej práce aplikovaný na translačný proces. Autorka pracuje aj s vymedzením lingvistických pojmov v duchu aplikovania navrhovanej metódy, tie sú výsledkom jej samostatného výskumu v rámci riešenia grantových projektov. Opiera sa o kognitívne rámce (oblasť jazykovedy), pristupuje k explanácii konceptu v zdrojovom jazyku, ktorý považuje za určitý kód-predporozumenie, následným krokom je kontextualizovaná exemplifikácia vnímaná ako verbalizácia významu na základe skúsenosti a nakoniec je to konfigurácia kódu v rámci využívania prekladateľských stratégií. Hľadanie efektívnosti, správnosti či vhodnosti ekvivalentov prekladu do slovenského jazyka má svoj nielen teoretický, ale predovšetkým praktický (aj didaktický) význam a výhody, k čomu autorka svojou prácou prispela.

Procesy aplikovania hermeneuticko-konceptualizačno-konfiguračnej metódy v špecifickom diskurze (textúra národných parkov a informovanie v oblasti turistiky) sú predmetom úvah tretej kapitoly. Autorka poukazuje na špecifiká a produktivitu uvedenej metódy práve v tomto jazykovom priestore – konfigurácia kódov prekladu, úloha predporozumenia a mentálne uprednostnenie verbalizácie významu, a to s cieľom dosiahnuť kvalitný translát, ktorý zohľadní jednak funkciu cieľového textu, cieľového čitateľa, jednak špecifiká diskurzu (s. 103). Jej úvahy sú jasné, zrozumiteľne formulované a súčasne aktuálne argumentované.

Téma habilitačnej práce je aktuálna svojím teoretickým aj praktickým významom. Z môjho pohľadu možno považovať jej spracovanie za prínos pre teoretický diskurz v odbore translatológia aj v širších interdisciplinárnych kontextoch; habilitačná práca ponúka seriózný odborný výskum v uplatnení hermeneuticko-konceptualizačno-konfiguračnej metódy v translačnom priestore a má aj svoj didaktický prínos pre vysokoškolskú prípravu budúcich prekladateľov.

Habilitačnú prácu „Preklad cez antropocentrickú a sociokonštruktivistickú prizmu: hermeneuticko-konceptualizačno-konfiguračná metóda v translačnom priestore“

Mgr. Ingridy Vaňkovej, PhD. odporúčam prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe odporúčam udeliť akademický titul docentka v odbore habilitačného konania a inauguračného konania prekladateľstvo a tlmočníctvo.

Prešov, 4. január 2021

Prof. PhDr. Viera Bilasová, CSc.